

Ислам Ойлору Эл Аралык Институтунун (ИИТ) кыскача китептер сериясы окурмандарга түп нусканын негизги мазмуну жөнүндө түшүнүгүн берүү үчүн институттун негизги публикацияларынын кыска формага келтирилген баалуу коллекциясы болуп саналат.

Светтик аң-сезимдин чагылдыруулусу аң сезимдин кабыл алуусу же дүйнөнү чагылдыруу жолдору адамзаттын бири-бири менен болгон мамилесине жана коомдук өнүгүүгө кандайча таасир бергенин аныктоо үчүн рационалдуулуктун жана светтик материалдуулуктун көйгөйлөрүн сын көз караш менен изилдейт. Анда эки изилдөөчүнүн, көрүнүктүү араб окумуштуусу Абделвахаб М. Элмессири (1938-2008) менен дүйнөдөгү эң алдыңкы социологдордун бири Зигмунт Баумандын (1925) ойлору салыштырылат. Акыркы бир канча жылдарда Батыштын азыркы заманды сыңдоосу мусулман изилдөөчүлөрүнүн светтик замандын мүнөздүү багытына, анын өзгөрүүсүнө жана кесепеттерине болгон көз караштарын ырастаган жаңы ойлорду, образдарды, терминдерди жана түшүнүктөрдү ойлоп табуусуна түрткү болду.

Светтик аң-сезим алдына чоң план койгон: жердеги бейишти орнотуу, азыр жана мында утопия, адам акылы менен башкарылган азыркы цивилизация, рационалдуулук жана өнүгүүнүн жеңиши. Бирок идеалдуулук менен ага жетүү жолдору эки башка нерсе. Адамзатты Кудайдын жана диндин “кишендеринен” бошотуу оңой эмес экени далилденди.

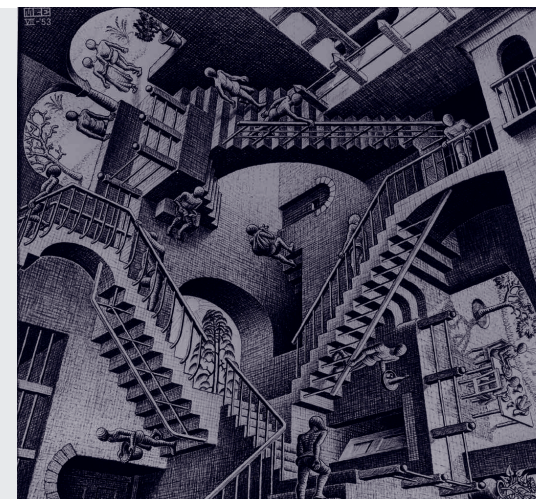
Ислам Ойлору Эл аралык Институту (ИИТ)

978-1-56564-559-2

Хаггаг Али

СВЕТТИК АҢ-СЕЗИМДИН ЧАГЫЛДЫРУУЛУСУ:

АЗЫРКЫ ЗАМАНДЫН КУДАЙ ЖОК ЖАШООГО УМТУЛУУСУ

MAPPING THE SECULAR MIND

MODERNITY'S QUEST FOR A GODLESS UTOPIA

HAGGAG ALI

(ИИТ) «Кыскача сунушталган китептер» сериясы

Хаггаг Али

**СВЕТТИК АҢ-СЕЗИМДИН ЧАГЫЛДЫРУУЛУСУ:
АЗЫРКЫ ЗАМАНДЫН КУДАЙ ЖОК ЖАШООГО
УМТУЛУУСУ**

Ислам Ойлору Эл аралык Институту (ИИТ)

Бишкек - 2020

УДК
ББК

Китептин демөөрчүсү:
Ислам Ойлору Эл аралык Институту (ИИТ)
Херндон, Вирджиния, США
Билим Интеграция Институту
Грузия, Тбилиси

Китепти англисчеден кыргызчага которгон **Гулзат Бектур кызы**
Китептин редактору **Исмаилова Кундуз Бейшенбековна**

Автору: Хаггаг Али

Светтик аң-сезимдин чагылдыруулусу: азыркы замандын Кудай жок жашоого умтулуусу / Которгон.: **Гулзада Бектур кызы** – Б.: 2020. - 22 б.

Бул китеп жалпы окурмандарга, Ислам динине кызыккандарга, Ислам динин изилдегендерге өтө пайдалуу. Бул китептин өзгөчөлүгү – исламга болгон жаңы көз карашты сунуштайт. Мусулмандарды калыптанып калган эски көрүнүштөрдөн арылтып, чыныгы ийгиликке жеткире турган жолдору чагылдырылат.

Китеп «Ихсан Хайрия» коомдук фонду тарабынан бастырылган

КЫРГЫЗСТАН МУСУЛМАНДАРЫНЫН ДИН БАШКАРМАСЫ
Бул китеп Кыргызстан мусулмандарынын дин башкармасы тарабынан
тастыкталат. №

Mapping the Secular Mind: Modernity's Quest for a Godless Utopia (Kyrgyz)

Haggag Ali

ИИТ Books-In-Brief Series

Светтик аң-сезимдин чагылдыруулусу: азыркы замандын Кудай жок жашоого умтулуусу

Хаггаг Али

(ИИТ) «Кыскача сунушталган китептер» сериясы

© Ислам Ойлору Эл аралык Институту (ИИТ)

The international Institute of Islamic Thought (IIIT)

P. O. Box 669

Herndon, VA 20172, USA

www.iiit.org

IIIT London Office

P.O. Box 126

Richmond, Surrey

TW9 2UD, UK

www.iiituk.com

X

УДК
ББК

© Хаггаг Али 2020

Бул Ислам Ойлору Эл аралык Институтунун (ИИТ) кыскача китептер сериясы окурмандарга түп нусканын негизги мазмуну жөнүндө түшүнүгүн берүү үчүн институттун негизги публикацияларынын кыска формага келтирилген баалуу коллекциясы болуп саналат. Окуганга ыңгайлуу, убакытты үнөмдөгөн кыска форматта чыгарылат. Бул конспекттер чоңураак, ири публикациялардын жакындан кылдат изилденген обзорлору болуп, окурмандарды түп нусканы андан ары тереңдеп изилдөөсүнө түрткү болот деп үмүттөнөбүз.

Хаггаг Алинин **Светтик аң-сезимдин чагылдыруулусу: Азыркы замандын Кудай жок жашоого умтулуусу** аттуу эмгеги толугу менен 2013-жылы жарык көргөн. Светтик аң-сезим алдына чоң план койгон: жердеги бейишти орнотуу, азыр жана мында утопия, адам акылы менен башкарылган азыркы цивилизация, рационалдуулук жана өнүгүүнүн жеңиши. Бирок идеалдуулук менен ага жетүү жолдору эки башка нерсе. Адамзатты Кудайдын жана диндин “кишендеринен” бошотуу оңой эмес экени далилденди.

Светтик аң-сезимдин чагылдыруулусу аң сезимдин кабыл алуусу же дүйнөнү чагылдыруу жолдору адамзаттын бири-бири менен болгон мамилесине жана коомдук өнүгүүгө кандайча таасир бергенин аныктоо үчүн рационалдуулуктун жана светтик материалдуулуктун көйгөйлөрүн сын көз караш менен изилдейт. Анда эки изилдөөчүнүн, көрүнүктүү араб окумуштуусу Абделвахаб М. Элмессири (1938-2008) менен дүйнөдөгү эң алдыңкы социологдордун бири Зигмунт Баумандын (1925) ойлору салыштырылат. Акыркы бир канча жылдарда Батыштын азыркы заманды сындоосу мусулман изилдөөчүлөрүнүн светтик замандын мүнөздүү багытына, анын өзгөрүүсүнө жана кесепетте-

рине болгон көз караштарын ырастаган жаңы ойлорду, образдарды, терминдерди жана түшүнүктөрдү ойлоп табуусуна түрткү болду.

Бул китеп светтик идеологиянын умтулуусу адамзаттын аң-сезимин түбүнөн өзгөртүп жана адамды максаты жок пайдалануучу катары, бир нерсени ишке ашырууга болгон аракеттен тажаган, физикалык көрүнүштөрдү башкарган материалисттик мыйзамдарга баш ийген жандык катары эсептейт деп анын негиздеринен күмөн санайт. Мында Фашисттик Германия менен Евгеника кыймылы Коомдук Дарвинизмдин бир түрү болгон деген тереңирээк тезис дагы камтылган. Булар, Алинин айтуусу боюнча, азыркы замандын негиздеринен четтөө эмес, философияга жамынган өзүн-өзү жок кылуу элементтери бар заманбап жашоонун көз карашынын туруктуу жыйынтыгы.

БИРИНЧИ БӨЛҮМ

Кириш сөз

Акыркы бир канча жылдарда Батыштын азыркы заманды сыңдоосу мусулман изилдөөчүлөрүнүн светтик замандын мүнөздүү багытына, анын өзгөрүүсүнө жана кесепеттерине болгон көз караштарын ырастаткан жаңы ойлорду, образдарды, терминдерди жана түшүнүктөрдү ойлоп табуусуна түрткү болду.

Азыркы заман, адатта, агартуунун эң маанилүү идеалдары менен теңелет, тактап айтканда жаратылыштын, себептин жана өнүгүүнүн рационалдуу жана прогрессивдүү системаны орнотушуна болгон убадасы. Мындай түшүнүк Экинчи Дүйнөлүк согуштан кийин жана Франкфурт мектебинин эмгектери баш болгон Батыштын кылдат көз карандысыз талкуулоосунун өнүгүшүнөн кийин бир кыйла өзгөрдү. Азыркы заманды кабыл алуудагы үстөмдүк кылган көз карашты өзгөртүш үчүн Египеттик араб мусулман изилдөөчүсү Абделвахаб Элмессири (1938-2008) ушул Батыштын сынынан көп нерсе алган. Элмессиринин азыркы заманды сыңдоосу исламдаштырууга болгон аракетин болуп көрүнүшү мүмкүн, бирок тагдырдын тамашасындай, Батыштын сыны аркылуу.

Кырк жылга жакын Элмессири Батыштын азыркы заманынын нацизм менен сионизм менен болгон байланышын философиялык көз караштан алып изилдөө менен алек болгон. Элмессири Кошмо Штаттарында эки башка убакыт аралыгында (1963-69/1975-79) убактылуу өткөргөн мезгилин Батыштын азыркы заманынын өзгөрүшүндө болгон “парадигмалык ырааттуулук”, башкача айтканда бекем рацио-

налдуу материализм менен башталып, жеңил ыксыз материализм менен аяктаарын түшүнүүдө эң маанилүү убак болгон деп эсептейт. Бирок, Элмессиринин азыркы заманды сыңдоосун түшүнүү үчүн 1970-жылдар абдан чоң мааниге ээ, анткени так ушул мезгилде саясий Ислам пайда болгон жана 1967-жылдагы Арабдардын Израилге жеңилүүсүнөн кийин солчул кыймылдарынан калган боштукту толтурууда, алардын технологиялык өнүгүүсүнүн риторикасын жана дагы Араб социализминин идеалдуу талкуулоосун, анда улуттук жана технологиялык өнүгүүгө жетиш үчүн саясий боштондуктан баш тартуусун колдогон риторикасын түшүнүүдө жеңишке жеткен. 1970-жылдар саясий Исламдын харизматикалык доору катары саналышы мүмкүн, анткени ушул мезгилде улуттун боштондугу жана жөнөкөй талашуу көптөгөн белгилүү Египеттик солчулдар тарабынан ыкма катары каралган.

Араб жана Батыш талкуулоолорунда азыркы заман дээрлик дайыма агартуунун түпкү максаттары менен байланыштырылат, тактап айтканда, илим менен ой жүгүртүүнүн биздин коомдук жана адамдык тиричилигибизди жакшыртууга берген убадасы. Элмессир бул түшүнүктү “толук эмес секуляризм”, башкача айтканда “адеп-ахлактык секуляризм” жана “гуманисттик секуляризм”, – деп атайт.

Элмессиринин ою боюнча, орточо секуляризмди плюрализмдин ажырабас бир бөлүгү катары саноо эң башкы Ислам агымы тарабынан кабыл алынган жана Фахми Хуваиди, Юсуф аль-Карадави, Мохаммед Селим аль-Ава, Абу-аль-Ела Мади жана Адел Хусейн (Египет), Рашид Ганоуши (Тунис), Таха Жабир Аларвани (Ирак), Абдул Хамид Абу Сулайман (Сауд Аравия), Аззам Тамими (Палестина), Парвиз Мансур (Пакистан), Ахмет Давутоглу (Түркия) тарабынан колдоого алынган. Бул Ислам агымы орточо секуляризмдин мыйзамдуулугун кабыл алат жана анын жактоочуларын Ислам коомунун саясий турмушунда өнөктөштөрү катары көрөт.

“Батыштын азыркы заманындагы гносеологиялык изилдөөлөр” аттуу эмгегинде Элмессир Батыштын светтик заманынын негизги түшүнүгүн жок кылып, аны “пайдасы жок илим менен технологияны колдонуу” деп атайт. Секуляризмдин мындай түрү жөн гана илим менен технологиянын адамзаттын субъективдүүлүгүнөн көз карандысыздыгын же чиркөөнүн мамлекеттен бөлүнүшүн көздөбөйт, ал

бардык баалуулуктардын (диний болобу, адеп-ахлактык болобу) бир эле мамлекеттен эмес, коомдук жана жеке жашоодон өзүнчө бөлүнүшүн көздөйт. Башкача айтканда, ал баалуулугу жок жашоону түзүүгө умтулат.

Марксчыл француз изилдөөчүсү Роджер Гараудиге багышталган Сионизм, Нацизм жана Тарыхтын аягы аттуу китептин үчүнчү чыгарылышынын кириш сөзүндө Элмессири Батыш окумуштуулугу Нацизм менен Сионизмди рационалдуу жана империалисттик баалуулугу жок замандын ичине камтылган нерсе катары карабагандыгына таң берет. Бирок ал Зигмунт Баумандын түшүндүрүүсүнө баа берет жана анын жазууларын, анын ичинде “Азыркы заман жана Холокост” (1989), өзүнүн азыркы заманды чагылдыруусунда көп кайрылган жазуулар деп эсептейт. Кайсы бир жерде ал Баумандын жазуулары азыркы замандын жалтыраган сыртынын ичинде катылып жаткан туюк жактарын ачып бергени үчүн абдан кызыгуу менен окуган жазууларга кирээрин баса белгилейт.

Эки башка дин, улут, маданиятка таандык болгонуна карабастан, Элмессири (Египеттик араб, мурунку марксчыл мусулман) жана Бауман (британиялык поляк, мурунку марксчыл еврей) экөө тең светтик замандын көптөгөн суроолорун, анын ичинде нацизм, расизм, империализм жана азыркы Европа дагы еврейлердин тажрыйбасын кароодо еврей кайманаларын колдонушкан. Баумандын түпкү теги Польшадан болушу бул салыштырууга уникалдуу маани берет, анткени Элмессиринин ою боюнча, биз Батыштын еврейлерин кеп кылганыбызда, чындыгында Польшанын еврейлери тууралуу сөз кылып жатабыз. 1980-жылдарда гана Элмессири еврейлердин Батыштагы басымдуу көпчүлүгү Польшада болушканын жана алар Орусия, Австрия жана Германияга чачырап кетишкенин түшүнгөн; миңдеген жана миллиондогон еврейлер Англияга, Австрияга, Канадага, АКШга, Түштүк Африкага жана Палестинага көчүп кетишкен. Светтик замандын башка тарабы да так ушул Польшада пайда болгон; Польшанын өзүндө эле алты фашисттик лагерлери орнотулган, алардын ичинен эң чоң жана белгилүүсү Аушвитц болгон. Гилберт Ачкардын ишенимдүү статистикасына ылайык, 1948-жылы 170 миңдей Польшадан келген еврейлер Палестинада жашаган еврей коомчулугунун эң көп бөлүгүн түзгөн. Бауман өзү 1960-жылдардын аягында Израилге көчүп кетүүгө мажбур болгон, бирок ал Лид университетинен жумушка сунуш түшөөрү менен Англияга көчүп кеткен.

Бауман 1925-жылы Польшада жарык дүйнөгө келген, анын үй-бүлөсү Экинчи Дүйнөлүк Согуштун башталышында фашисттердин Польшага кол салуусунан кийин Советтер Союзу тарапка качып барышкан. 1950-жылдардын аягында Бауман, Элмессиридей эле, гуманисттик Марксизмде эң маанилүү роль ойноп, анын башкы негиздерине туруктуу болгон. 1960-жылдары Бауман Польшанын Бириккен Жумушчулар Партиясынын мүчөсү болгон, бирок ал эч качан коммунисттик түзүлүштүн ыкмаларын колдогон эмес. 1960-жылдардын аягында, тагыраагы 1968-жылы Бауман партиянын мүчөлүгүнөн баш тарткан жана ушул эле жылы еврейлерге каршы уюштурулган кампанияда башка көптөгөн еврей изилдөөчүлөрүнүн катарында Польшадан куулуп чыккан жана студенттик массалык башаламандыкты уюштурган деп күнөөлөнүп Польша жарандыгынан ажыратылган. Адегенде Бауман Израилге барууга аргасыз болгон бирок ал жакта үч жылдан көп турган эмес. Анын аялы, Жанина Бауман Маделейн Бантинг менен болгон маегинде алардын Израилден кетүүсүнө түрткү болгон чындыгы себебин айтып берет: “Бул улутчул мамлекет болчу, биз жөн гана улутчулдуктан качып кеттик. Бир улутчулдуктун курманы болуудан экинчи улутчулдуктун торуна түшкүбүз келген жок.” Бенедетто Векки менен болгон маегинде Бауман өзү: “Менин еврейлигим, Израилдиктердин адилетсиздиги мени башка өлкөлөрдүн кылган ырайымсыздыгынан дагы көбүрөөк капа кылганы менен ырасталат”, – деп чечкиндүү айтат.

Батыштын азыркы заманын мүнөздөгөн улуттук демилге Баумандын азыркы заманды жана постмодернизмди чагылдыруусуна чоң таасир тийгизген. Анын сынынын уникалдуулугу метафорикалык трилогиясы жарык көргөндөн кийин баса белгиленет: “*Мыйзам чыгаруучулар жана котормочулар*” (1987), “*Азыркы заман жана Холокост*” (1989) жана “*Азыркы заман жана оомалуулук*” (1991). Бауман эч качан азыркы заман менен модернизмдин тыгыз байланышы бар экендигине ишенимин жоготкон эмес жана модернисттер илимий божомолдорго таянып өзүлөрүнүн теорияларын азыркы илимди изилдөөдө өнүктүрүшкөн деп ишенген. Импрессионисттер эргүүнү оптикадан, кубисттер салыштырма теориясынан жана сюрреалисттер психоаналитикадан алышкан деп баса белгилейт. Кайсы бир жерде, Бауман азыркы заманды божомолдоодо өзгөчө жек көрүндү адамдардын буржуалык, тайкы, одоно жана маданиятсыз көпчүлүккө айланып калуусу болбогондо модернизм пайда болмок эмес деп ырастайт.

Фашисттик Холокост Баумандын жеке жашоосуна түз таасир тийгизбегени ырас, бирок анын аялы Жанина жаш еврей кызы катары Варшава геттосунда азап чеккен. Жанинанын “*Эртең мененки Кыш*” аттуу эскерүүсүн жазуусу Баумандын Холокостту азыркы заманга карай болгон терезе же анын бирден-бир мүмкүнчүлүгү катары саноосуна кызыгуусун арттырган. Анвер Шапира менен болгон маегинде Бауман Израилдиктердин кордоосун жана Холокостту “менчиктештирүүсүн” сындайт жана еврейлер улутчулсуз жашоодо гана коопсуз жашай аларын айтат. Баумандын “Британиялык еврейлер Палестиналыктардын адилеттүүлүгү үчүн” аттуу тобунда мүчө болушу анын улутчулдукка каршы экенин көрсөтүп турат. Бул топ башка, мисалга “Жазуучулар басып алууга каршы”, “Еврей студенттери Палестиналыктардын адилеттүүлүгү үчүн” деген топтор менен Палестина элине калыстык болмоюн Израилге эч кандай үмүт жок деген ойду көтөрүп чыгууда чогуу иштешет. Ушул үчүн алар болгон аракеттерин палестиналыктардын укугун коргоо, израилдиктердин басып алуусун айыптоо, мыйзамсыз отурукташууну жана куралсыз жакырланган палестиналыктарга карата колдонулган зомбулукту токтотуу үчүн түзүлгөн кампанияны өнүктүрүүгө жумшашат.

Баумандын Польшадан чыгарылып салынуусу анын азыркы замандын натыйжаларын чагылдыруусунда эң маанилүү роль ойногон; бул анын бөтөн, жат, айдоодогу адамдардын абалына көңүл буруусуна жардам берген. Бауман бөтөн адамдын көчмөн жашоосун башынан кечирген жана ушул интеллектуалдуулук жактан алып караганда бай тажрыйбасын Фредерик Рафаэль, Джордж Штайнер жана Людвиг Виттгенштейндин кызыл тилдүү цитаталары менен түшүндүрөт: (1) “Менин еврей болгондугум бул-бардык жерге батпай калганым”, (2) “Менин мекеним-жазма машинама”, (3) Терең философиялык маселелерди кароого жана чечүүгө ыңгайлуу болгон бир гана жер темир жол бекети”.

“*Азыркы заман жана оомалуулук*” (1991) аттуу эмгегинде Бауман Батыштын азыркы замандагы либералисттик утопиясынын жеңилишин көрөт жана эксклюзивисттик улутчулдуктун Польша менен эле чектелбестигин, ал Европанын бардык өлкөлөрүндө жуурулушуп кетүүгө болгон ыкластарынын оңунан чыкпай калуусу аркылуу айкын көрүнүп турганын баса белгилейт. Бауман сүрөттөгөн жасалма жуурулушуу мистикалык жана messiандык агымдарды еврейлик эмес

катары кабыл албоону, маданий ылайыкташууну ишенимдүү деп бир гана “*салонго*” карата айтылганы: Лютердин Библиясы, Герман Кохен жана Кант, Штейнман жана Вильгельм фон Гумбольдту камтыган. Еврейлердин көпчүлүгү “тазалыктын” жаңы стандарттары менен “сыпайы жүрүм-турумдарды” өздөштүрүүгө шыктандырылышкан. Мындай физикалык жана адеп-ахлактык тазалыкка болгон чакырык тил тазалыгына болгон чакырык менен коштолгон жана *Остюдендиктердин* Идиш тили (Орусия, Польша, Украинадан келген чыгыш Европалык еврейлердин тили) немис еврейлеринин арасында шылдыңга айланган. Идиш тилиндей эле, поляк тили дагы немистер тарабынан басмырлоого кабылган. *Остюдендиктер* “жугуштуу илдет алып жүрүүчүлөр”, “кир, билимсиз жана адеп-ахлаксыз жапайылар” жана “чакырылбаган бөтөндөр” катары каралышкан.

Баумандын Батыштагы еврейлердин жуурулушуусунун тарыхын анализдөөсү Чыгыш жана Борбордук Европа еврейлеринин жуурулушуусу болгон эмес деген стереотиби менен тыгыз байланышта болгон. Бауман Холокост окуясы Иудаизмдин маанисин түшүнүүдө чоң таасир тийгизген деп ишенет, анткени кээ бир уламалар муну “Кудайдын жоктугу”, “Кудайдын ишинин оңунан чыкпай калуусу”, “Еврейлерди сүрүү салты” деп түшүнүшкөн жана еврейлерди “азыркы цивилизациянын чындыгын алып жүрүүчүлөр” - деп эсептешкен. 19-кылымдын орто ченинен бери Франция, Орусия жана Англия байкуш, билимсиз, замандан артта өнүкпөй калган деп аталган еврей мигранттарынын өз өлкөлөрүндө көбөйүп кетпешине бардык аракеттерин жумшашкан. Мунун натыйжасында еврейлерде эки гана кутулуу жолу болгон: Сионизм жана Социализм. Польшада кырдаал кыйла начар болгон, анткени ал жакта еврейлер жаңы өсүп келе жаткан поляк организмдинде чоочун жана уулуу зат катары каралышкан.

Адамдардын жашоонун бардык бөлүктөрүндө ийгиликке жетүүсү коомдун кабыл алуусуна жана саясий тең укуктуулукка жетишерлик кепилдигинин жоктугу эң аянычтуу келеке болуп саналат. Мамлекети жок улут катары Европадагы еврей коомчулуктары “толук кандуу эгемендүүлүккө” жетүүгө аракет кылышкан, бирок бул аракеттин ишке ашпай калуусу, жыйынтыгында, саясий Сионизмдин жана анын жаңы “Эркин еврей өлкөсүнүн” программасынын пайда болуусуна алып келген: Херцлдин жоромолу боюнча, саясий Сионизмдин жаралышына жуурулушуп кетүү аракеттеринин урашы себеп болгон.

ЭКИНЧИ БӨЛҮМ

Радикалдуу агартуу

Баумандын көз карашы боюнча, өнүгүүнүн метафорасы метафизикалык эсхатологияны (акыр заман жөнүндө илим) тарыхка таандык светтик жоромолго айланткан. *Les philosophes* өнүгүү идеясына бай болгон, анткени “азыркы маданият-бакча маданияты. Ал өзүн идеалдуу жашоонун жана адамзаттын жашоо шарттарынын кемтиксиз болушун түзүүчү катары аныктайт.” Азыркы заман, Христианчылыктын бүтпөгөн эрежелеринен айырмаланып, “өлүмдөн кийинки жашоону ойлоодон баш тартып, бүт көңүлүн азыркы жашоого койгон, жашоодогу бардык аракеттерди бир гана азыркы таптагы жашоодогу максат менен баалуулуктарга багыттап жана деги эле өлүмдөн коркууну жок кылганга аракет кылган.”

Бауман өзүнүн азыркы заманды түшүнүүсүн көрсөтүп турган эң маанилүү метафораны сунуштайт: “Азыркы башкаруучулар жана ойчулдар алгач мыйзам чыгаруучулар болушкан; алар башаламандыкты көрүп аны ооздуктап жана тартипке келтирип коюуга бел байлашкан. Мыйзам чыгаруучулар жөнөкөй адамдар эмес, алар чындыкка Кудайсымал көз караш менен сырттан көз салып, аны өзгөртө алуучу супермендер (сыйкырчылар). “Багбан” жана “мыйзам чыгаруучу” метафоралары маданият менен бийликтин татаал байланышын көрсөтүү үчүн колдонулат. Ричард Килминстер менен Йан Варко бул далилди Баумандын эмгектеринен табышат жана анын азыркы заман умтулуунун жалпы түзүлүшү жана бул түзүүгө болгон умтулуу жаңы “көйгөйлөрдү” жаратканы” - деп түшүнөт.

Бауман “Агартуунун интеллектуалдары себепти шек саноону, билбестикти, ырым-жырымды жана сокур ишенимди жок кылууга жана адамзатын бошотууда колдонушкан” - деп деп баса белгилейт. Бирок, аягында бул “жаңы кулчулукка”, “коркуу сезимине” жана “монополиялык сабатка” алып келген. Бауман маданий аралашуунун либералдык түшүнүгү азыркы замандын бирден-бир башкы карама-каршылыгы болуп эсептелет, анткени “чындыгында бошотуу оюну-үстөмдүк кылуу оюну” болуп эсептелет деп ишенет. Бул нерсенин ортосунда жаткан ирония бул-бошотуу ар түрдүүлүккө, маданий алакага, маданияттын таралышына же плюрализмге болгон чакырык эмес, окшоштукка жана

калктын бир түрдүүлүгүнө болгон чакырык. Мындай багыт “айыр-малыкка болгон сабырсыздыкка” алып келген.

Бауман светтик Батыш жана Араб ишенимдеринен айырмаланып, Агартуу долбоору акылмандуулук менен боштондукту таратуу асыл кыял болгон эмес деген ойду ачып берет. Тескерисинче, ал өлкөнүн амбицияларын алдыга түртүүгө жана “тартипке келтирүүчү коомдук механизм” түзүүгө умтулган. Агартуу, эркиндик, жарыктык жана боштондук менен себепти ачып берүүгө болгон жол катары колдонулган метафора болуп саналбайт. Баумандын Агартууну чагылдыруусу “инструменталдуу жана террористтик себепти” жана ошондой эле “интеллектуалдардын расизмин” ачып берет.

Ал эми Элмессери Агартууну “толук секуляризмдин философиялык уңгусу” - деп түшүнөт жана он сегизинчи кылымдын Француз энциклопедисттеринин пикиринде Агартуу парадигмалык, монисттик жана рационалисттик чекитине жеткен деп белгилейт. Анын Агартуунун механикалык же организмдик парадигмаларын чагылдырган материалисттик философияга басым жасаганы таң каларлык эмес. Башкача айтканда, Радикалдуу агартуунун көрүнүштөрү дүйнөнү механикалык жана организмдик тиричилик кылуу катары санаган жазууларда талкууланат: Ла Метринин *Histoire naturelle de l'ame* (1745) жана *L'Homme machine* (1748); Клауди Адриен Хелветистин *De L'Esprit* (1758) жана *De l'Homme* (1773); Пол д' Холбахтын *Systeme de la nature ou des loix du monde physique et du monde moral* (1770); Пьер Жан Кабанисттин *Rapports du physique et du moral de l'homme* (1802); жана Маркиз де Кондорсеттин *Esquisse d'un tableau historique des progress de l'esprit humain* (1795).

Элмессиринин Агартууну сыңдоосу жалпы материалисттерге, ошону менен катар Жулиен Оффри де Ла Меттриге (1709-1751) каршы 20-кылымдын историографиясы тарабынан болгон ырайымсыз чабуулу менен көп окшоштуктары бар. *Les philosophes* топ катары тоталитардык абалдын башталышына, 20-кылымдын көйгөйлөрүнө жана нигилизмдин ааламда адамдын өзгөчө орду бар экендигин тануусуна жооптуу деп күнөөлөнөт. Агартуунун мурасынын материалисттик көз караштан алынып каралуусу Ла Меттринин жаратылыштын философиясын изилдеген негизги *L'Histoire naturelle de l'ame*, *L'Homme machine*, *L'Homme plant* жана *Le Systeme d'epicure* аттуу

эмгектеринде даана көрүнүп турат. Материалисттердин “чырдуу идеяларды камсыздоочу” катары кабыл алынышын тануусу алардын Карл Маркс тарабынан тандалып алынуусу менен түшүндүрүлөт, ошону менен аларды 20-кылымдын көйгөйлөрүнө, коммунисттик режимдин орношуна, тоталитардык өкмөттөрдүн күч алышына, жадагалса Холокост окуясына тарыхчылар тарабынан жооптуу катары каралышын жеңилдеткен.

Бул көз караш 1944-жылы биринчи *Philosophische Fragmente* аталышта жарык көргөн Макс Хорхаймер менен Теодор Адорнонун “*Агартуунун Диалектикасы*” аттуу эмгегинде каралган азыркы заманды “азыркы коомдун тескери жагы” катары каралуусу болуп саналат. Бул сын кийинчерээк Херберт Маркиздин “Бир өлчөмдүү киши” аттуу эмгегинде жогорку деңгээлде каралган. Элмессири Франкфурт мектебинин трагедиялык жана пессимисттик маданий сыны, Вебердин рационализмди сыңдоосу жана азыркы замандын “темир тор” жана “дүйнөнүн иренжүүсү” метафораларына таасирленгени үчүн оңой эле айыпталып калуусу мүмкүн эле. Бернштейн сунуштагандай эле, 20-кылымдын Агартуу менен рационализмди сыңдоосу Вебердин суроолорунун бир түрү болуп саналышы мүмкүн. Элмессиринин “*Батыштын азыркы заманындагы гносеологиялык изилдөөлөр*” китебинде бүтүндөй бир бөлүмүн Вебердин рационализациялоо теориясынын анализине багыштоосу таң каларлык эмес. Ошентип, Элмессири 20-кылымды рационализациялоо катары санаган бардык Батыш сыноолоруна жакын.

ҮЧҮНЧҮ БӨЛҮМ

Азыркы замандын Гностикалык баяндоосу

Бала чагында Элмессири китепканаларга көп барчу. “Гностицизм” деген сөздү ал биринчи жолу Абдул Рахман Бадавнин китептеринен кезиктирген. Бул сөздүн айтылышы жана кызыктыгы аны ушунчалык чочуткан жана өмүр бою эсинен чыккан эмес. *Философиянын энциклопедиясы* аттуу эмгегинин экинчи томунда, Бадави монизм жана пантеизм жөнүндө макалаларды дагы камтыган жана Гностицизм жөнүндө төрт барактуу макаласын дагы кошкон, аны ал “сыйкырдуу диний жана философиялык багыттоо...Кудайдын гнозиси-куткарууга карай жол, анткени Кудай бул-адам; гнозистин негизи-адамдын Кудай

боло алуусу; бул билим адамдын куткаруусуна жетелейт деп аныктайт. Мүмкүн бул аныктама Элмессириге секуляризм менен азыркы жашоону байыркы Христианчылыктагы ересиологиянын мурасына кайтуу деп санап, Исламдын дүйнөгө болгон көз карашын Гностицизмден алыстатуусуна жардам берген. Элмессири гностицизмди таухиддик көз караш менен тыгыз байланышта болгон имманентизм менен пантеизмдин эң көрүнүктүү түрү катары көргөн. Имманенттүүлүк дээрлик пантеизмдин (Кудайды жаратылыш менен окшоштуруучу диний көз караш) синоними катары кабыл алынат жана Элмессири контексте жараша эки сөздү өзүнчө колдонгону менен алардын бири-биринен чоң айырмачылыгын деле көрбөйт.

Гностицизм, Элмессиринин ою боюнча, 18-кылымга чейин руханий пантеизмдин бир түрү катары саналып, Спиноза менен Хегелдин философиясы болгон Каббалада жана азыркы толук материалисттик секуляризмде материалисттик пантеизмге өзгөргөн. *Mawsu'at* аттуу эмгегин жазып баштаганда, Элмессири Спинозанын макаласына бир нече эле сап бөлгөн, бирок 1990-жылы иммантеизмдин парадигмасын толук түшүнө баштаганда ал макала көп баракка узартылган.

Баумандын сыны көп жерде Элмессиринин сынына окшош. Кудайдын өлүмү деген тезис жана “секуляризация деп аталган нерсе” – светтик жаңы Кудайлардын пайда болушуна түрткү болгон. Ницшенин супермени эле эмес, Жаратылыш, Тарыхтын мыйзамдары, Өнүгүү жана Себептерди камтыган. “Кудай” мааниси жаңы толуктоолорго жана маанилерге ээ болуп, Кудайдын бар же жок экенин талкуулаган теологиялык талкуулоодон дагы ары кеткен. Кудай динден четтетилген эмес жана ал жаксыз категорияларга, Себеп, Тарыхтын мыйзамдары, көрүнбөгөн кол же тарыхый кутула албастык болуп берилген. Монизм жана Чындыктын монополиясы эч качан четте калган эмес.

Кудай “бирөө жана жалгыз” деген идеяны берет; менин алдымда башка Кудайлар жок деген идеянын түркүн бүтпөгөн формаларында: бир партия, тарыхтын бир өкүмү, өнүгүүнүн бир жолу, адам болуунун бир жолу, бир идеология, бир маани, бир анык философия. Ушул сыяктуу бардык учурларда “бирөө жана жалгыз” бир гана билдирүүнү берет: кээ бирине бийликтеги монополияга укук жана кээ бирине толук тил албоо милдети.

Элмессири азыркы заманды, Баумандай эле, “толук эмес секуляризм менен башталып, толук секуляризм менен бүткөн парадигмалык ырааттуулук деп эсептейт. Ал материалисттик же руханий күчкө баш ийген кыймыл жана тарыхтын аягын белгилеген бардык монисттик парадигмалардан баш тартат. Элмессири модернизациялоонун жүрүшүн Кудайды светтик элестетүү катары караган (гуманизм жана солипсистикалык нерсе), бир элде (расизм жана империализм); бир лидерде (фашизм) жана жаратылышта (пантеизм).

Элмессири менен Бауман улуттук жана идеологиялык кыймылдарды имманентизациялык жана механисттик парадигмалардын түрлөрү катары саноодон баш тартышкан. Бирок, мындай кыймылдар өзүлөрүнүн жактоочуларына “күрөшүүнүн аягы болоорун жана Сиондобу, үчүнчү Рейхтеби, камсыздалган коомдобу же коммунисттик коомдо болобу технократиялык утопиянын орношуна убада берет деп айтууда Элмессири өзүнүн позициясын жана анализдөөсүн толук, так жана чечкиндүү көрсөтөт. Азыркы идеологиялар “адамзаттын аракетинин чөйрөсүн” жана “имманентизациялоого болгон каалоосун” билдирүү болуп сүрөттөлөт. Анткени бардык кыймылдар жашоонун түзүлүшүн жоюуга жана аны имманенттик турмуш менен алмаштырууга аракет кылышат.

Элмессиринин Батыштын азыркы заманын жана ошондой эле имманенттүүлүк менен трансценденттүүлүктүн ортосундагы айырманы түшүнүүсү араб жана ислам сөздүгүндө *wihdat al-wujud*, (тирүүлүктүн биримдиги) *hulul* (болуу) жана *fana* (толук жок кылуу) сөздөрү аркылуу берилген “адамзатынын ыйыктыкка толук айлануусу”, Элмессири сүрөттөгөндөй, “эмбриондук абал” жана “органикалык монизм “толук адамгерчилик” абалына каршы турган деп камтылган пантеизмди тануусу менен түшүндүрүлөт. Элмессири бул абалдарды аң-сезимсиз, бирок жагымдуу жашоо катары, эненин курсагында жаткан мезгилдегидей биологиялык жана утопиялык жыргал болгон убак менен салыштырат. Бир гана маселе микрокозм (түйүлдүк) менен макрокозмдун (саясий түзүлүш) ортосундагы сызык так билинбегени. Элмессири саясий жана технократиялык утопияларды “жер жүзүндөгү бейишти орнотууга, тарыхка чекти коюуга, бардык көйгөйлөргө жооп табууга болгон реалдуу жана ак ниеттүү каалоо”, – деп чечкиндүү мүнөздөйт. Кемчиликсиз коомдун түзүүчүлөрү катары, нацисттер “*татыксыз жашоону*”, “*кыялдагы жашоодон*” бөлүү же таптакыр жок кылуу деп түшүнүшкөн. *Татыксыз жашоого* алар цыгандарды, коммунисттерди,

акыл жагынан артта калгандарды жана ошондой эле азыркы замандын бакчасына коркунуч жараткан бардык жүдөө адамдарды киргизишкен; Гитлердин буйругу менен жок кылынган жыйырма миллиондон ашык кишинин арасында алты миллион еврейлер болгон. Адаттан тышкары, Бауман Холокостту Еврей окуясы же Немис көйгөйү катары эмес, жалпы азыркы замандын бирден-бир мүмкүнчүлүгү катары түшүнгөн; “бул цивилизацияланган коомдун соо денесине чыккан залалдуу шишиктен дагы чоң нерсе”. Холокосттун башка курмандыктары, Жанина Баумандын айтуусу боюнча, өзүлөрүнүн окуяларын айтып чыгууга каражаттары жок болгону үчүн унутулуп калышкан. Цыгандарда, еврейлерден айырмаланып, алардын азап чеккендерин айтып чыгууга жана алардын укуктарын коргоого жетишерлик профессор, жазуучу жана журналисттер болгон эмес.

ТӨРТҮНЧҮ БӨЛҮМ

Азыркы замандын кесепеттеринин чыгылдыруулусу

Бауман “таза жерлерди” “керексиз адамдарга таштанды жерге” жана өнүгүүнүн жактоочуларына “убадаланган жерге” айлантууга болгон Батыштын империалисттик көз карашынын аракеттерин жокко чыгарат. Колонизацияланган, чабылган жана күч менен басып алынган жерлердин элдери “борбордун коллективдүү “homo sacer” ине (ыйык эл) айланышкан. Илим жана технология Батыштын азыркы заманынын артыкчылыгына жана анын шексиз үстөмдүгүнө ишенишкен, башкача айтканда, азыркы заманды өнүкпөгөн маданияттар түшүнүгүнөн айырмаланып өнүгүүнүн жогорку чени деп түшүнүшкөн. Бул когнитивдик карта Батыштын азыркы заманын бийликтин трансценденттик чекитине айланткан, б.а. ал көз карандысыз, өзүн-өзү каржылаган, өзүнө-өзү таянган жана ырастоого муктаж болбогон нерсеге айланган.

Бауман эгер Холокост “еврейлердин башынан өткөн нерсе”, “еврейлердин тарыхындагы окуя” же башка баскынчылык, уруш же жаңылыш көз караштардын бири катары каралса, анын социологиядагы маанилүүлүгү төмөндөтүлгөн жана ага жетишерлик баа берилбеген болот деп далилдейт. Бауман “Немис анти-семитизми Холокосттун жетиштүү түшүндүрмөсү боло албайт” - деп баса белгилейт. Баумандын ою боюнча, тарыхый же азыркы далилдер жок болгонуна байланыштуу, 19-кылымдын аягында колдонууга кирген анти-семитизм термини Холокостту толук түшүндүрүп бере албайт.

Жаңылыш көз караш жана жек көрүү азыркы геноциддин (тукум курут) себептери боло албайт; акылга туура келбеген жана орой эмоциялар Холокосттун башкы себептери дагы, каражаттары дагы болгон эмес. Нацизмдин түпкү максаты идеалдуу, бирок иш жүзүнө ашпас жашоого жетүү болгон. Холокост окуясында, бул идеалдуу коом же түзүлүш миң жылдык Рейх же немис рухунун бошотулган падышалыгы болгон. Бул максатты ишке ашырууда акылга туура келбеген эмоциялар эмес, азыркы илим, технология жана бюрократия колдонулган.

Макс Вебердин бюрократиялык жана рационалдаштырылган маданияттын анализин кароодо Бауман Холокосттун “бюрократиялык рационалдаштыруусун” баса белгилеген. Еврейлерди жок кылууга жооптуу болгон бөлүмдүн расмий аталышы “Экономика жана Башкаруу бөлүмү” болгон. *Акыркы Чечимдин* идеясы “бюрократтык маданияттын натыйжасы” болгон; Нацисттер еврейлерди жок кылууну Европада жашаган еврей элине Нискодо, Мадагаскарда же Архангель-Астрахандын ары жагында “эптеген бир таштанды таштоочу жер” таппай койгондон кийин ойлошкон. Бауман Холокостту азыркы заманга чейинки болгон жапайылыктын түбүнөн бери жок кылына элек калдыгынын курулай агымы деген түшүнүктү жокко чыгарып, тескерисинче, “азыркы замандын мыйзамдуу көрүнүшү” - деп белгилейт. Бул аргументти коргоо үчүн ал Адольф Эйхмандын 1961-жылы Иерусалимде болгон сотунда жактоочу болгон Доктор Серватиус колдонгон коргоо сөздөрүнө таянат: “Эйхман эгер кимдир бирөө жеңсе сыйлануучу, жеңилсе дарга асылуучу нерселерди жасады. Тактап айтканда, бюрократиялык жана рационалдуу жоруктар азыркы заманда “эч кандай тиешелүү адеп-ахлактык баалуулукка ээ эмес” жана адеп-ахлакты баалоо “жоруктан сырткары” каралат.

Нацизм алдындагы илимий институттар “еврей маселесин” карап чыгууга жана тиешелүү жыйынтыктарды чыгарууга түзүлгөн. Еврейлердин жок кылынышы Европаны (айыктыруу), (өзүн тазалоо), (еврейлерди тазалоо), гигиеналык профилактика жана (саясий гигиена маселеси) деп эсептелинген. Ушуну менен еврейлерди өлтүрүү “коомду рационалдуу башкарууга болгон көнүгүү” катары сыпатталган. Бирок, илимдин бийлиги Германия менен эле чектелген эмес. Немис университеттери, Баумандын көз карашы боюнча, башка мамлекеттерде үлгү катары каралышкан. Илим, идеялардын уңгусу жана институттардын жалпы тармагы катары “геноцидке бийликти начарлантуу, дин жана адептин күчүнөн шек саноо аркылуу жол ачкан”.

Баумандын далилинин маанилүүлүгү анын Холокостту Еврей окуясы, Немис көйгөйү, Нацисттердин ойлоп чыгаруусу, же Улуттук Социализмдин жемиши деген жоромолдорду четке кагуусунда болуп эсептелет. Тескерисинче, бул азыркы замандын инструменталдуу рационалдуулугунун бирден-бир мүмкүнчүлүгү; саясий жана адеп-ахлактык жактан калыс. *Холокосттон кийинки Социология* деген аталыштагы “Азыркы заман жана Холокост” аттуу китебинин биринчи нускасында Бауман Холокостту рационалдуу иштелип чыккан аракет жана ал жөн гана күчтүү эмоциянын көзөмөлдөнбөгөн туталанышы катары каралбастыгын белгилейт. Азыркы заман, Баумандын ою боюнча, максималдуу жана туруктуу идеалдуулукка умтулуу, бул умтулуу жеке аракеттерди токтотуу жана ошондой эле системанын универсалдуу басымдуулугу болуп саналат. Бауман Холокостту Европа-Христиан антисемитизминин жогорку чекити же нацисттердин ырайымсыздыгынын жана немис анти-семитизминин айынан тарыхта болгон тоскоол деп каралышын четке кагуусу таң каларлык эмес. Баумандын гумандуу көз карашы Холокостто Израилдин жапа чегишин жана анын аянычтуу эскерүүлөрүн Израилдин саясий мыйзамдуулугунун күбөлүгү катары кароону четке кагып жана алардын арабдарга, анын ичинде палестиналыктарга кылган адилетсиздигине алдын ала жооп берүүсү деп атаганда жогорку чекитине жетет. Холокост, Баумандын ою боюнча, Хобессиалык эмоциялардын натыйжасы эмес, илимий жактан өнүккөн куралдардын жана илим менен башкарылган уюмдардын жемиши болгон. Инструменталдык рационалдуулук Холокосттун эң негизги себеби эмес, керектүү абал катары каралгандыгы чын. Бирок Бауман Холокостту азыркы замандын нормалдуу көрүнүшү дагы, анын үлгүлүү учуру деп дагы эсептебейт.

Азыркы замандын кесепеттерин чагылдырууда, Элмессири толук көзөмөлдөөгө умтулган жана идеалдуулукту издеген бардык көмүскө системаларды сындайт: Марксизм жана анын эч кандай кагылышуусу жок коммунисттик коомду түзүүгө чакыруусу; Либерализм жана анын илим менен технологияны адамдардын бардык каалоолорун ишке ашырууда колдонууга болгон ыктыяры; Нацизм жана анын толук башкарууга болгон кыялы; Жаңы Замандын тартиби жана анын универсалдуу табигый мыйзамга жетүү умтулуусу жана акырында Сионизм жана аны Кудай деп билүүсү.

Баумандай эле, Элмессири Холокостту адамзатынын универсалдуу “үлгүлүү абалына” алып келген негиздүү рационалдуу материализм деп эсептейт. Элмессири бул абалды “функционалдуу топ” деген метафора менен түшүндүрөт. Бул метафора Баумандын “селсаяктык” жана “чоочундук” деген метафораларына жакын. Элмессири Батыш фигураларынын жана алардын анын функционалдуу тобун түшүнүүсүнө таасир тийгизгенине таянат; алардын арасында Георг Симмел, Карл Маркс, Макс Вебер жана Вернер Сомбарт бар. Бирок, Элмессири Батыш окумуштуулугун чоочун метафорасын түшүнүктүүрөөк парадигманын ичине кошууда болгон аракетинин ийгиликке жетпегенин сындаган. Бул “чоочун метафорасын” “функционалдуу топ” метафорасы менен алмаштырууда Элмессири түшүнүктүүрөөк, ар кайсы катардагы, сырткы коомдон келген адамдарды камтыган парадигма катары сунуштоого аракет кылат.

Бауман сунуштагандай, Улуттук Социализмдин жактоочулары азыркы заманды “экономикалык жана акча баалулуктарынын башкаруусу” деп аныкташкан жана алар Еврейлердин расалык өзгөчөлүктөрүн “улуттук жашоо образы жана адамдык абройдун үлгүлөрүнүн” жоголуп кетишинин артында турган себеп деп божомолдошкон. Так гана ушул себептен, алар (еврейлер) башкалардын канын ичкен кан соргуч катары саналышкан жана ушул себептен алар күнөөнү жуушту талап кылбаган өлтүрүүгө татыктуу болушкан. Элмессиринин ою боюнча, аянычтуу ирония еврейлердин Сионист талкууларында дайымкы жапа чеккендер катары айтылуусу бутпарастардын “дайымкы карышкырга” айлануусу менен карама-каршы келтирилгенинде жатат.

БЕШИНЧИ БӨЛҮМ

Бауман жана светтик постмодернизмдин дилеммасы

Баумандын ою боюнча, “постмодернизм” термини 20-кылымдын ичинде бай өлкөлөрдө пайда болуп, ошол кылымдын экинчи жарымында азыркы калыбына келген аныктоочу абалдардын белгилерин баса белгилейт. Бирок Бауман ал терминдин ордуна “туруксуз заман” деген терминди колдонууну туура көргөн.

“Туруксуз заман” Батыштын азыркы замандын өзгөргөнүн чагылдырууга Бауман сунуштаган жаңы метафора. *“Туруксуз жашоодо”* Бау-

ман азыркы жашоо мүнөзүн “дайынсыздык” жана “бат өткөн окуялар”, “жаңы башталыштардын ырааттуулугу” же “бат жана зыянсыз аяктар” үстөмдүк кылган “туруксуз жашоо” деп аныктайт. Бул туруксуз жашоо мүнөзү кедей, алсыз жана бардык эле бат өзгөргөн жашоого көнүп кете албаган же көнгүсү келбегендерди четтен чыгаруучу кооптуу жана коркунучтуу “үчүнчү ашык” оюну болуп саналат. Туруктуу замандан айырмаланып, туруксуз заман “керектөө падышачылыгындагы жыргал негиздеринин башкаруусу” анткени реалдуулук жыргалчылыктын душманы эмес. Тескерисинче, “коротуу-милдет”, анткени бул “символдуу атаандашууга” жол ачат жана “жакшы жашоонун аныктамасын монополизациялайт”. Ушул жерде Баумандын тезиси Фрейддун илгерки кошоктору менен кескин карама-каршылыкта турат, анткени реалдуулуктун негизи өзүн “азыркы адилеттүүлүктүн жыргалчылык негизи төрагалык кылган сотунда өзүн коргоого муктаж”.

Азыркы туруксуз заманда перспективдүү колдонуучулардын когнитивдүү картасы, азгыруучу баалуу нерселердин символдору менен башкарылат. (1) атактуулардын беделі (коомдук инсандар, белгилүү спортчулар, атактуу актерлор жана ырчылар) жана (2) илимдин беделі (илимий изилдөөлөрдүн, сандардын жана алгебралык формулалардын баркы). Бул беделдер “коомдук колдоонун символдору”, “рационалдуу жана туруктуу билим”, жана “жакшы маалымдалган тандоо”. Бауман азыркы туруксуз заман жеке “түнт, өзүнө гана таянган, жекечил окуялардын”, “жаңы башталыштардын сериялары” же “кыска окуялардын топтому” болгон жеке оюндарга айланган “казино-сымал маданият” катары көрүнүшү мүмкүн деп сунуштайт. Аянычтуу ирония, Баумандын ою боюнча, ыксыз коротуу-ийгиликтин жана даңктын белгиси болуп калганында жатат деп айтат. Кандайдыр бир нерселерге ээ болуу же коротуу – бактылуулук катары же ал тургай, адамдын кадыр-баркын көрсөтүп туруучу нерсе катары саналат.

“Жыныстык жакындыктын постмодернизмде колдонуусу” аттуу ойлондурган жазуусунда Бауман “сексуалдык аракет постмодернизмдин көз карашынан алганда “анын бир гана оргазмдык натыйжасына умтулат” - деп айтат. Жыныстык жакындыктын даңктуулугу бир гана үй-бүлөнүн коомдун уңгусу катары каралышынын суюлушу менен гана эмес, аталык сүйүү менен жакындыгынын жаңы коркунучу менен коштолот. Туристтер менен селсаяктар “азыркы замандын метафоралары” болуп саналат, анткени биз “кемчиликсиз турист” менен “айыккыс селсаяк” уюлдарынын ортосундагы чөйрөдө жашайбыз.

АЛТЫНЧЫ БӨЛҮМ

Элмессири жана постмодернисттик туруксуздук

Баумандан айырмаланып, Элмессири постмодернизмди эч качан плюрализмдин айырмачылыкка болгон сабырдуулуктун же бошонуунун жаңы арымы деп караган эмес. Тескерисинче, ал аны философиянын релятивисттик жана нигилисттик түрү катары санаган. Постмодернизмден көптү күткөн Баумандан айырмаланып, Элмессири постмодернизмди түбү же максаты жок дайым өзгөрүп турган материалисттик нерсе катары санаарын башынан эле айтат. Азыркы замандын долбооруна ишенген жана аны постмодернизм аркылуу орундалат деген үмүтү чоң Баумандан айырмаланып, Элмессири постмодернизм азыркы замандын иши оңунан чыкпай калгандыгы менен окшош деген түшүнүгүнөн эч качан кайткан эмес.

Туруксуз, ыксыз материализмде, дээрлик бардык адамдар функционалдык топторго же Мамлюктарга айланат. Биз постмодернисттик абалды Эрнест Геллнердин фразасындай “жалпы Мамлюк” же Элмессириникидей “функционалдуу топ” абалы деп айта алабыз. Акыркысы, Элмессиринин ою боюнча толук секуляризмдин доорунун белгиси болуп эсептелет жана ал Батыштагы жана Перс булуңундагы иммигранттарды, жеңил чөйрөдө иштегендерди (сойкулар, секретарлар, хостесстер, кино жылдыздар, спорт дүйнөсүндөгү аялдар жана эркектер, моделдер), туристтерди, аскер элиталарын, маданий жана саясий элиталарын камтыйт.

Бауман жыныстык жакындыкты постмодернизмдин башкы метафорасы катары көргөн сыңары, Элмессири рационалдуулук, секуляризация жана имманентизациянын деңгээлдеринин көтөрүлүшү жаңы организмдик метафоранын пайда болушуна жана өнүгүшүнө алып келген деп эсептейт: Жаңылоо доорунда адам денеси эч качан башкы метафора болгон эмес. Азыр болсо жыныстык жакындык постмодернизмдин башкы метафорасы болуп саналат. Элмессири, Батыш философиясы ал тургай жыныстык жакындыкка “бардык нерселерден гносеологиялык артыкчылык берет” - деп белгилейт. Бул артыкчылык жалпы баалуулуктар, милдеттер жана жоопкерчиликтер дүйнөсүнөн баш тартууга болгон умтулуусу менен түшүндүрүлөт.

Элмессири атаган “тез жыныстык катнаш” токтоосуз ырахатка жетүүгө умтулган физикалык байланыш менен чектелет. Жыныстык жакындык менен баалуулук ачык түрдө бөлүнүп турат. Мисалы, сойкулук жөн гана “экономикалык иш катары жана лингвистикалык “сойку” термини “жеңил жумуш аткаруучуга” айланган.

Ошол жеңилдетүү процесси башка маанилердин өзгөрүшүндө дагы байкалат: мисалы “никесиз балдар” “күйөөсү жок аялдын балдары”, “атасыз үй-бүлөнүн балдары”, “табияттын балдары” же “сүйүү балдары” деп айтылганы. Элмессири туруксуз постмодернисттик жыныстык жакындык, же тактап айтканда, динден четтөө менен жыныстык байланышты касиеттөө, адамды адам (ата/апа, күйөө/аял, эркек/аял) катары жок кылат. Ирония түрүндө, ошол эле учурда олуттуу түрдө, “Элмессири жыныстык жакындыктын табигый эволюциясы кан аралашууга, гомосексуалдуулукка жана зоофилияны даңктоосуна болгон кош көңүлдүүлүгү менен түшүндүрүлөт” - деп белгилейт.

Философияга болгон кызыгуу азыр педофилия менен зоофилияга болгон кызыгуу менен алмашып калган. Эң аянычтуу ирония, адам табиятында кемсинтүү болгон сексуалдык чектен чыгуулар, адам укуктары деп корголуп жаткандыгында болуп саналат.

Постмодернисттер, Элмессиринин ою боюнча, өзгөчөлүк, эскерүү, тарых, убакыт, дүйнөлүк акыл-эс, тек, чындык жана олуялык, артыкчылык түшүнүктөрүнөн айрылган дүйнөнү түзүүгө умтулушат.

Элмессири жыныстык жакындыктын постмодернисттик дүйнөлүк көз караштагы централдуулугун ачып берген мисалдарды келтирет: Дерриданын кыйроону “бүтпөс оргазм”, Бартестин “тексттин жыргалы” “жыныстык байланыштагы жыргал” катары каралгандыгы, логоцентризмдин фаллоцентризмге, эстетика менен герменевтиканын эротикага, дискурс жыныстык байланышка, эсхатологиянын кир порнографияга айлануусу.

Элмессири өзүнүн субъективдүүлүгү менен идеологиясын жакшы түшүнөт жана ошон үчүн ал эч качан Иудаизм, Еврейчилик менен Сионизмди чаташтырбайт. Баарынан дагы ал көздөм теориясын четке кагат жана аны постмодернизм жана жок кылуу бул - еврей агымы экенине ишенбейт. Элмессири жалпыга таандык бирок туура эмес Батыш окумуштуулугунун ишенимин еврей диаспорасынын жана еврейлер-

дин убада кылынган жерди табуу кыялдарынын чагылдыруусу экени менен түшүндүрөт. Ушуну менен, Еврейлер бүтпөгөн, ашыкча жүктөлгөн символ катары көрсөтүлөт. Макс Силверман сунуштагандай, Холокосттон кийинки еврейлерге байланышкан каймана сөздөр азыркы жашоонун жана постмодернизмдин башкы маселелерин кароодо абдан маанилүү.

Элмессири бирок Еврейлер эрте Христианчылыктан бери куугунтуктап келе жаткан цивилизациядан өч алуу максатында постмодернизмдин (нигилизм, жок кылуу, бөлүнүү) негиздеринин жактоочулары катары караларын четке кагат. Бул кеңири тараган ишеним, Элмессиринин ою боюнча, расалык идеологияны билдирип турат, анткени ал еврейлерди карангылыктын коркунучтуу жана залым күчтөрүнө айлантат.

Элмессири Еврейлердин мындай каралоосуна таң калбайт жана бул Батыштын расалык талкуулоолорунун арсеналы менен шайкеш эенин белгилейт. Еврейлерди жакшы дагы, жаман дагы жагы бар кадимки адам катары көрүүнүн ордуна, Батыш аларды нигилизмдин же бөлүнүүнүн символу катары көрсөтөт. Еврей коомчулугунун тарыхын жазуу, Элмессиринин көз карашы боюнча, айкын оомалык менен мүнөздөлөт, анткени бул аларды бүтүндүк, б.а. ар кайсы маданият жана текке таандык аз улут катары эмес, “Еврейчилик”, “Тандалган еврей адамдары” катары көрсөтөт. Баарынан таңкалычтуусу, Еврей коомчулуктары соодагер, акча берүүчү, адам капиталы же башкалардын кызыкчылыгына иштеген функционалдык топ катары көрсөтүлгөн.

Баумандай эле, Элмессири Батыш дүйнөнү “боштук”, “өзүнүн кызыкчылыгына колдонулган инструменталдуу нерсе”, “варвардык ээн жер”, бош жер катары түшүнөт деп белгилейт. Бирок, Баумандан айырмаланып, Элмессири ар дайым Сионизм Европанын империалисттик мурасынын мыйзамдуу натыйжасы деп эсептейт. Араб жана Ислам тарыхын эске албоо менен, Сионисттер Палестинаны “эли жок жер”, тарыхы жок географиялык жай, бөлүнгөн жана чачыранган элдер жашаган бош жер деп эсептешет. Сионизм менен постмодернизмдин окшоштугу алардын Еврей менен Арабдардын өзгөчөлүктөрүн жок кылып, аларды түпкү теги жок адамдарга айлантуу менен башка жерге көчүрүп барып жаңы өзгөчөлүктөргө ээ кылууга болгон аракеттеринде болуп саналат. Еврейлер Сионист жайланышуучулары, Арабдар Палестина качкындары; Палестина, Израиль; Батыш жээги Иудея, Самария; Араб

дүйнөсү Орто Чыгыш Базары, “Түрк суусу”, “Араб булуңунун борбору” “Египеттик эмгек” жана “Израил билими”.

Чөлкөм түшүнүгү абдан маанилүү, анткени ал адатта Орто Чыгышка карата колдонулат. Бул эч тарыхка, тилге, динге таянбаган бир гана географиялык чындыкты түшүндүрөт жана ошентип пан араптуулук же панисламдуулукка каршы Европа жана Кошмо Штаттары тарабынан пан региондуулук алдыга түртүлгөн. Бул көз караштан караганда, жалпы Орто Чыгыш, Израилди кошуп, Батыш ааламдашкан дүйнөсү менен бириктирилүүгө мүмкүн болмок.

Постмодернизмдей эле, Сионизм толук салыштырмалуулукка ишенет, ошон үчүн чындык жана тууралык түшүнүктөрүн кабыл албайт. Демек, зомбулук-жашоого болгон күрөшүү оюнунда эрежелерди аныктаган прагматикалык чекити болуусу таң каларлык эмес. Сионизм Империялык картадан бөтөнчө эмес, анткени, Сионист аракеттери, көбүнесе Сионизмдин күчкө, мифтерге, үмүттөргө, коркунучтарга жана ыйык убадаларга негизделген когнитивдүү картасы менен аныкталат. Элмессири Израилди еврейлердин мамлекети эмес, эки башкы прагматикалык жана функционалдык максатты көздөгөн: (Европаны ашыкча еврейлерден арылтуу жана Батыштын империализминин кызыкчылыктарын көздөгөн өлкө) катары көрөт. Элмессири еврей коомчулугуна карата “функционалдуу топтор” жана Израилге карата “функционалдуу мамлекет” - деген парадигмаларын колдонот. Экинчиси, Орто Чыгышта Батыштын кызыкчылыгына кызмат кылган өлкө болуп саналат. Бауман өзү Кошмо Штаттарынын “Израилден тарта Түштүк Кореяга чейинки өлкөлөрдүн тириликте калуусуна” кепилдигин берүүдөгү ролун кыстарып айта кеткен.

Ушул контекстте, Элмессири постмодернизмди прагматикалык кабыл алуунун идеологиясы, алсыздардын нерселердин жалпы абалына ыңгайлашуусу жана эпке келүүсү деп аныктайт; бул реалдуулукту өзгөртүү жана анын карама-каршылыктары менен олуттуу алпурушунун ордуна аны менен болгон эркин жана чектелбеген ойноо.

Шилтемелер

Биринчи бөлүм: Кириш сөз

- 1 Элмессери, *Rihlaty al-Fikriyyah*, [Менин интеллектуалдык саякатым], (Каир; Дар аль-Шурук 2005), 376-б.
- 2 Зубайда, “Саясий Исламдын траекториясы,” *Political Quarterly*, 2000, Тиркеме 1, 71-том, 61-б.
- 3 Элмессери, *Dirasat Ma'rifiyyah*, [Батыштын азыркы заманындагы гносеологиялык изилдөөлөр], (Каир; Дар аль-Шурук International, 2006), 69-70-б.
- 4 Элмессери, *Al-Almaniyyah al-Juzaiyyah wa al-Almaniyyah al-Sha-milah*, [Толук жана толук эмес секуляризм], (Каир; Дар аль-Шурук 2002), 1-том, 101-126-б.
- 5 Элмессери, *Dirasat Ma'rifiyyah*, 34-б.
- 6 Элмессери, Жакынкы Чыгыштагы Ислам иенен Секуляризмдеги “Секуляризм, Имманенттүүлүк жана Деконструкция”, ред. Жон Эспозито жана Аззам Тамими (Лондон: Херст & Ко, 2000), 68-б.
- 7 Элмессери, *Al-Suhyuniyyah wa al-Naziyyah wa Nihayat al-Tarikh*, [Сионизм, Нацизм жана Тарыхтын аягы] (Каир; Дар аль-Шурук, 2001), 299-б.
- 8 Элмессери, *Rihlaty al-Fikriyyah*, 318-б.
- 9 Элмессери, *Rihlaty al-Fikriyyah*, 543-б.
- 10 Ачкар, *Арабдар жана Холокост* Г.М. Гошгариан (которм.) (Лондон: Саки 2011), 20-б.
- 11 Бантинг, “Кызуу жана пессимизм,” *Guardian*, Лондон, 5-апрель, 2003, 20-б.
- 12 Бауман жана Векки, *Окиоштук* (Кэмбридж: Polity басмасы, 2004), 11-б.
- 13 Бауман, *Постмодернизмдин көрсөтмөлөрү*, (Лондон; Нью-Йорк: Раутледж, 1992), 28-б.
- 14 Бауман, *Постмодернизм жана анын нааразылыктары* (Нью-Йорк: Нью-Йорк университет басмасы, 1997), 97-б.
- 15 Шапира, “Туруксуз замандагы жашоо” *Гаарец газетасы*, 16-ноябрь, 2007.
- 16 Бауман, *Постмодернизмдин көрсөтмөлөрү*, 226-227-б.
- 17 Бауман, *Азыркы заман жана оомалык* (Итака, Н.Й.: Корнелл университет басмасы 1991), 129-140-б.
- 18 Бауман, “Куугунтукка аралашуу,” *Poetics Today*, 17-том, № 4, 1996, 571-581-б.
- 19 Бауман, *Азыркы заман жана оомалык* 129-140-б.

Экинчи бөлүм: Радикалдуу агартуу

- 1 Бауман, Азыркы заман жана Холокост (Кэмбридж: Polity басмасы, 1989), 92-б.
- 2 Бауман, Постмодернизм жана анын нааразылыктары, 174-б.
- 3 Бауман, *Азыркы заман жана оомалык*, 24-б.
- 4 Бауман *Социализм активдүү утопия* (Нью-Йорк: Holmes & Meier, 1976), 24-б.
- 5 Килминстер & Йан Варко. Маданият, Азыркы заман жана революция: Зигмунт Баумандын урматына жазылган эсселердеги “Тиркеме: Зигмунт Баумандын жазууларындагы маданият жана бийлик” (Лондон: Раутледж, 1996), 217-б.
- 6 Бауман, *Критикалык социологияга карай*, 70-74-б.
- 7 Бауман, *Азыркы заман жана оомалык*, 71-б.
- 8 Бауман, Мыйзам чыгаруучулар жана котормочулар (Кэмбридж Улуу Британия: Polity басмасы, 1987), 80-б.
- 9 Торевел, “Акыл терроризми Зигмунт Баумандын көз карашында” (Доминикана консулдугу/Blackwell басмасы жчк.), *New Blackfriars*, 1995, 76-б. 891-чыгарылыш, 145-б.
- 10 Элмессири, *Al-Almaniyyah al-Juziyyah wa al-Almaniyyah al-Shamilah*, 1-том, 290-б.
- 11 Элмессири, *Al-Almaniyyah al-Juziyyah wa al-Almaniyyah al-Shamilah*, 1-том, 294-297-б.
- 12 Веллман, *Ла Метри: Медицина, Философия жана* (Дарем, НС.: Дьюк университет басмасы, 1992), 264-б.
- 13 Бернштайн, *Жаңы топ жылдыз* (Кэмбридж: Polity басмасы, 1991), 40-б.

Үчүнчү бөлүм: Азыркы заман гностикалык баяндоо катары

- 1 Бадави, *Mawsu'at al-Falsafah*, [Философиянын энциклопедиясы], (Бейрут: al-Mu'assasah al-Arabiyyah li al-Dirasat wa al-Nashr, 1984), 86-б.
- 2 Бауман, *Жашоо үзүндүлөрү* (Оксфорд Улуу Британия жана Кэмбридж АКШ: Blackwell, 1995), 15-16-б.
- 3 Бауман, Постмодернизм жана нааразылыктар (Нью-Йорк, Нью-Йорк университет басмасы), 1997, 201-б.
- 4 Элмессири, “Секуляризм, имманенттүүлүк жана деконструкция” 75-б.
- 5 Элмессири, *Al-Lughah wa al-Majaz: Bayna al-Tawhīd wa Wihdat al-Wujud* [Тил жана метафора: монотеизм менен пантеизмдин ортосунда], (Каир: Дар аль-шурук, 2002), 56-б.
- 6 Фёгелин, *Илим, саясат жана гностицизм* ред. Эллис Сандоз (Вашингтон, К.О: Regnery басмасы, 1997), 68-69-б.
- 7 Элмессири, “Секуляризм, имманенттүүлүк жана деконструкция”

62-б.

- 8 Элмессири, *Al-Almaniyyah al-Juzaiyyah wa al-Almaniyyah al-Shamilah*, 1-том, 149-б.
- 9 Бауман, *Азыркы заман жана Холокост*, 67-68-б.
- 10 Ошол эле 7-б.
- 11 Бауман, Жанина “Башка адамдардын коркунучтарынын шайтандары: цыгандардын оор абалы” *Он биринчи тезис*, 1998, 54-том, № 1, 51-56-б.

Төртүнчү бөлүм: Азыркы замандын кесепеттеринин чагылдырылуусу

- 1 Бауман, “Үчилтиктен кийинки жашоодогу адамзаттын” *Адам укуктарынын журналы*, 1-том (3), 2002, 283-303-б.
- 2 Бауман, *Мыйзам чыгаруучулар жана котормочулар*, 115-116-б.
- 3 Бауман, *Азыркы заман жана Холокост*, 1-2-б.
- 4 Ошол эле китеп, 31-б.
- 5 Ошол эле китеп, 66-б.
- 6 Ошол эле китеп, 13-б.
- 7 Ошол эле китеп, 14-18-б.
- 8 Ошол эле китеп, 71-72-б.
- 9 Ошол эле китеп, 126-б.
- 10 Ошол эле китеп, 108-б.
- 11 Бауман, “Холокосттон кийинки социология”, *Британиялык Социология журналы*, 1988, 39-том, № 4, 478-481-б.
- 12 Элмессири, *Rihlaty al-Fikriyyah*, 590-б.
- 13 Бауман, *Азыркы заман жана Холокост*, 61-б.
- 14 Элмессири, *Убада жери* (жаңы Брунsvик, Н.Ж.: Түндүк америкалык, 1977), 44-45-б.

Бешинчи бөлүм: Бауман жана постмодернисттик светтик дилемма

- 1 Бауман, *Постмодернизмдин көрсөтмөлөрү*, 187-б.
- 2 Бауман, *Туруксуз жашоо* (Кэмбридж; Малден, МА: Polity басма-сы, 2005), 2-б.
- 3 Ошол эле китеп, 68-б.
- 4 Бауман, *Постмодернизмдин көрсөтмөлөрү*, 50-б.
- 5 Бауман, *Постмодернизм жана нааразылыктар*, 2-б.
- 6 Бауман, *Эркиндик* (Миннеаполис: Миннесота университет басмасы, 1988), 65-б.
- 7 Бауман, “ТВда көрсөтүлгөндөй,” 2000а, *Этикалык перспективалар*, 7-б (2), pp.107-121-б.

- 8 Бауман, *Постмодернизм жана нааразылыктар*, 40-б.
- 9 Бауман, “Жыныстык жакындыктын постмодернисттик колдо-нуулары тууралуу” *Теория, маданият жана коом* (Лондон: Sage басмасы, 1998), 15-том, (3-4).
- 10 Бауман, Бауман, *Постмодернизм жана нааразылыктар* 149-б.
- 11 Бауман, *Постмодернизм жана нааразылыктар*, 93-б.

Алтынчы бөлүм: Элмессири жана постмодернисттик туруксуздук

- 1 Элмессири, *Al-Hadathah wa ma Ba'da al-'adathah* (Дамаск: Дар аль-Фикр, 2003), 83-86-б.
- 2 Элмессири, *Al-'Almaniyyah al-Juz'iyah wa al-'Almaniyyah al-Shamilah*, 2-том, 286-293-б.
- 3 Элмессири, *Al-Lughah wa al-Majaz*, 73-б.
- 4 Элмессири, *Rihlaty al-Fikriyyah*, 248-б.
- 5 Элмессири, *Al-Lughah wa al-Majaz*, 47-б.
- 6 Элмессири, *Dirasat M'arifyyah*, 256-260-б.
- 7 Элмессири, *Al-'Almaniyyah al-Juz'iyah wa al-'Almaniyyah al-Shamilah*, 2-том, 160-168-б.
- 8 Элмессири, *Rihlaty al-Fikriyyah*, 246-б.
- 9 Элмессири, “Империалисттик гносеологиялык көз караш”, *Коомдук Ислам илимдеринин Америкалык журналы (КИИАЖ) Вашингтон*, К.О.жана Куала-Лумпур Малайзия, 11-том. № 3, 1994, 413-б.
- 10 Элмессири, *Al-'Almaniyyah al-Juz'iyah wa al-'Almaniyyah al-Shamilah*, 1-том, 108-б.
- 11 Элмессири, *Al-Lughah wa al-Majaz*, 74-88-б.
- 12 Элмессири, *Rihlaty al-Fikriyyah*, 249-б.
- 13 Силверман, *Постмодернизм менен кез келүү* (Лондон жана Нью-Йорк: Раутледж басмасы, 1999), 23-б.
- 14 Элмессири, *Al-Hadathah wa ma Ba'da al-Hadathah*, 140-143-б.
- 15 Элмессири, “Холокостту түшүнүү” 2000b, *Al-Ahram Weekly*, № 507.
- 16 Элмессири, “Империалисттик гносеологиялык көз караш,” 415-б.
- 17 Элмессири, *Al-Hadathah wa ma Ba'da al-Hadathah*, 155-б.
- 18 Элмессири, “Когнитивдик карта,” 2008, *Al-Ahram Weekly*, № 878.
- 19 Бауман, *Европа: Бүтө элек окуя* (Кэмбридж: Polity басмасы), 2004, 48-б.
- 20 Элмессири, *Al-Hadathah wa ma Ba'da al-Hadathah*, 93-б.